

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ ВІДПОВІДНО ДО РИМСЬКОГО СТАТУТУ

SUBJECT OF THE CRIME OF ENFORCED DISAPPEARANCE UNDER THE ROME STATUTE

Ромашкін С.І., аспірантка

*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України*

Стаття стосується аналізу поняття «суб'єкт насильницького зникнення», передбаченого Римським статутом Міжнародного кримінального суду, який прийнятий від 17.07.1998 та набрав чинності 01.07.2002 [4] (Далі – Римський статут).

У цій статті детально проаналізовано норми Римського статуту у частині визначення поняття насильницького зникнення, а також визначення суб'єкта даного міжнародного кримінального правопорушення. Розглянуто основні елементи, які являють собою визначення поняття «суб'єкт насильницького зникнення».

Встановлено, що насильницьке зникнення є одним із найтяжчих злочинів, які можуть бути вчинені проти людства. Крім того, акт насильницького зникнення зазвичай передбачає викрадення, арешт або затримання особи – як правило, політичного опонента – членами підтримуваної державою військової групи, організації, представниками держави та навмисне заперечення влади будь-якими відомостями про арешт жертви, місцезнаходження чи умови утримання – тому особистість фактично і юридично зникає.

Акцентовано увагу на специфічній юридичній природі насильницького зникнення, а саме – наявності спеціального суб'єкта посягання (участь держави або політичної організації в його вчиненні) та подальша відмова такого суб'єкта визнати факт арешту, затримання або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі або приховування даних про долю такої людини чи місце перебування.

Акцентовано, що криміналізація діяння «насильницьке зникнення» як злочин проти людяності в Римському статуті має вагомий історичне значення, оскільки Римський статут вперше закріплює дане діяння як міжнародний злочин (до того такий злочин не був закріплений ані в Нюрнберзькому ані в Токійському трибуналах).

Крім того, у статті вказується, що прийнята Міжнародним Кримінальним судом норма, яка визначає діяння насильницького зникнення – міжнародним злочином, передбаченим Римським Статутом, а також розширює перелік суб'єктів даного кримінального правопорушення була вкрай необхідною для захисту прав людини від насильницьких зникнень, захисту потерпілих та їх сімей, та була важливим міжнародним кроком в захисті прав людини.

Ключові слова: насильницьке зникнення, злочини проти людства, Римський статут Міжнародного кримінального суду, суб'єкт насильницького зникнення.

The article deals with the analysis of the definition of the subject of enforced disappearance criminalized by the Rome Statute of the International Criminal Court dated July 17, 1998. This article analyzes in detail the norms of the Rome Statute in terms of defining the concept of enforced disappearance, as well as the subject of this international criminal offense. The main elements that constitute the definition of the concept of "subject of enforced disappearance" are considered.

It has been indicated that enforced disappearance is "one of the most serious crimes that can be committed against humanity", and also that an act of enforced disappearance usually involves the abduction, arrest or detention of a person – usually a political opponent – by members of a state-sponsored military group, organization, representatives of the state and deliberately denying the authorities any information about the victim's arrest, location or conditions of detention – therefore, the person actually and legally disappears.

Attention is focused on the specific legal nature of enforced disappearance, namely, the presence of a special subject of the offense (participation of the state or a political organization in its commission) and the subsequent refusal of such a subject to recognize the fact of the arrest, detention or deprivation of liberty of a person in any other form or withholding information about such person's fate or whereabouts.

It is emphasized that the criminalization of the act of "enforced disappearance" as a crime against humanity in the Rome Statute has an important historical significance, since the Rome Statute establishes this act as an international crime for the first time (before that, such a crime was not established either in the Nuremberg or Tokyo tribunals).

In addition, the author summarizes in the article that the norm adopted by the International Criminal Court, which defines the act of enforced disappearance as an international crime provided for by the Rome Statute, and also expands the list of perpetrators of this criminal offense, was absolutely necessary for the protection of human rights against enforced disappearances, the protection of victims and their families, and was an important international step in the protection of human rights.

Key words: enforced disappearance, crimes against humanity, the Rome Statute of the International Criminal Court, the perpetrator of enforced disappearance.

Насильницьке зникнення є серйозним правопорушеннями, оскільки такі діяння не лише спрямовані проти окремих фізичних осіб, але також мають серйозний негативний вплив на суспільство, та порушують низку основоположних прав і свобод людини. Насильницьке зникнення складається з численних порушень прав людини – права на життя, права на свободу від тортур, права на свободу від свавільного затримання, права на визнання перед законом і права на справедливий суд.

Ставши глобальною проблемою – і не обмежуючись певною країною – цей злочин сьогодні може виникати в складних ситуаціях внутрішнього конфлікту, а також як засіб політичного придушення опонентів.

Зникнення, які колись широко використовувалися військовими диктатурами, тепер відбуваються в кожному регіоні світу та в різноманітних контекстах. Насильницькі зникнення зазвичай здійснюються під час вну-

трішніх конфліктів, зокрема урядами, які намагаються придушити політичних опонентів, або озброєними групами опозиції.

Практика застосування насильницьких зникнень не є новою, а однак все ще відсутнє належне та дієве регулювання, яке спрямоване на запобігання, охорону та захист осіб від насильницьких зникнень, як на міжнародному так і на національних рівнях, а тому це питання є актуальним та соціально затребуваним.

Насильницького зникнення є складним злочином, оскільки він може включати вчинення кількох злочинів, таких як викрадення людини, катування, позасудове вбивство, приховування тіл тощо. Таке кримінальне правопорушення було відсутнім у статутах колишніх спеціальні міжнародні кримінальні трибунали і саме з Римським статутом міжнародне співтовариство отримало засоби переслідування та притягнення до відповідальності осіб за злочин насильницького зникнення як такого.

На цей момент для України питання насильницьких зникнень є вкрай актуальним, оскільки Російська Федерація активно використовувала і продовжує використовувати насильницькі зникнення як метод залякування і придушення спротиву ще з березні 2014 року під час окупації АРК Криму, Донецької та Луганської областей, а з повномасштабним вторгненням від 24 березня 2022 року практика насильницьких зникнень стала ще більш поширеною та масовою. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ) задокументувала щонайменше 230 випадків насильницьких зникнень і затримання за перші 100 днів повномасштабного вторгнення. Крім того відповідно до даних Верховного комісара ООН з прав людини та Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні – Росія також здійснювала 43 випадки насильницьких зникнень у Криму в період 2014–2018 роках, і в Чечні, де зникли приблизно 3000–5000 осіб.

Метою даної наукової статті є детальний аналіз положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду, який регламентує визначення кола суб'єктів та обов'язкових ознак передбачених Римським Статутом за міжнародний злочин «насильницьке зникнення».

Перш ніж перейти безпосередньо до аналізу визначення суб'єкта відповідно до Римського статуту, варто коротко розкрити питання про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

Римський статут Міжнародного кримінального суду, створено для притягнення до відповідальності осіб за «найтяжчі злочини міжнародного значення» був прийнятий у 1998 році та набув чинності у 2002 році.

Українська делегація була присутня та приймала активну участь у підготовці Римського статуту під час Римської конференції 1998 року. 20 січня 2000 року Україна підписала Римський статут, однак до сьогодні Римський статут ще не ратифіковано Україною. Відповідно до Конституції України даний документ може стати частиною національного законодавства лише після надання згоди на його обов'язковість Верховною Радою України, тобто після його ратифікації. У 2001 році Президент України звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Розглянувши ці питання Конституційний Суд України у своєму висновку від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 [3] вирішив, що відповідно до абзацу 10 Преамбули та статті 1 Римського статуту за яким «Міжнародний кримінальний суд доповнює національні органи кримінальної юстиції» – Римський статут Міжнародного кримінального суду не відповідає Конституції України [3].

17 квітня 2014 року Україна звернулася до Секретаріату Міжнародного кримінального суду із заявою «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року» [11].

Ця заява стосувалася подій на Євромайдані в період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року та можливих діянь колишнього Президента України Віктора Федоровича Януковича і посадових осіб з його оточення. У цій заяві описано події, що сталися протягом зазначеного періоду. Зокрема, в ній вказано, що «правоохоронні органи за наказом вищих посадових осіб держави неправомірно застосовували заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та зброю до учасників мирних акцій у м. Києві та інших містах України». У цій заяві стверджується, що «системними стали перевищення посадовими особами влади та посадових повноважень, а також вчинення інших тяжких та особливо тяжких злочинів» [11].

У заяві також описано діяння, які можливо були скоєні як наслідок, включно з такими: вбивство понад 100 громадян України та інших держав; поранення та каліцтво більше 2000 осіб, понад 500 з яких перебувають у тяжкому стані; катування мирних громадян; викрадення та насильницьке зникнення людей; насильницьке та протизаконне позбавлення волі осіб; насильницький вивіз осіб у безлюдні місця з метою катування та вбивства; безпідставне тюремне ув'язнення великої кількості осіб у різних містах України; жорстоке побиття осіб; протиправне знищення майна учасників мирних акцій [13, 28–31].

Крім того, ще одну заяву від України було надіслано 8 вересня 2015 році «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян від 04 лютого 2015 року» [12]. У цьому документі зазначено, що Україна визнає юрисдикцію Суду «щодо передбачених статтями 7 та 8 Римського статуту ... злочинів проти людяності, воєнних злочинів, скоєних на території України починаючи з 20 лютого 2014 року і по теперішній час». Ця заява безпосередньо стосується вищих посадових осіб Російської Федерації та керівників «терористичних організацій» – «ДНР» та «ЛНР». Термін дії цієї Заяви не визначено, тому він охоплює теперішній час і майбутнє.

Враховуючи повномасштабне вторгнення росії на територію України, станом на сьогодні питання приєднання України до Римського статуту Міжнародного кримінального суду є вкрай актуальним та не вирішеним. Незважаючи на висновок Конституційного суду України від 11 липня 2001 р., а також на визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду ad hoc від 17 квітня 2014 р., визнання його юрисдикції на постійній основі та набуття статусу держави-учасниці Римського статуту залишається одним з найважливіших питань в контексті розвитку практичного здійснення правосуддя в Україні.

Перейдемо безпосередньо до аналізу норм Римського Статуту. Поширення практики насильницьких зникнень, а також наявність прогалин у міжнародно-правовому забезпеченні захисту прав людини (відсутність узгодженого прийнятого визначення насильницького зникнення, а також відсутність міжнародних зобов'язань держав щодо імплементації насильницького зникнення до національного законодавства та встановлення відповідного покарання за його вчинення, застосування універсальної юрисдикції щодо цього злочину) стали передумовами ухвалення Римського Статуту.

Відповідно до статті 7 Римського Статуту насильницьким зникненням є «арешт, затримання або викрадення людей державою або політичною організацією або з їх дозволу, за їх підтримки або згоди, у разі подальшої відмови визнати таке позбавлення волі або повідомити про долю або місцезнаходження цих людей із метою залишення їх без захисту закону впродовж тривалого періоду часу» [4].

Відповідно до Статуту Міжнародного кримінального суду, злочин насильницького зникнення може бути кваліфіковано як злочин проти людяності, при відповідності умов, встановлених у статті 7, пункт 1 статуту. Відповідно до ст. 7 п. 1 Статуту, злочин проти людяності має бути вчинений під час широкомасштабного або систематичного нападу, який спрямований проти цивільного населення та є частиною державної чи організаційної політики.

Слід наголосити, що це зумовлено надзвичайною небезпекою та серйозністю цього посягання. Відмінності у визначеннях, використаних у Римському статуті та інших міжнародно-правових актах, пояснюються тим, що Римський статут є інструментом міжнародного кримінального права. А метою окремого визначення насильницького зникнення є нормативне закріплення обставин,

за яких Міжнародний кримінальний суд може розглядати акти насильницького зникнення саме як злочини проти людяності, та притягнення до відповідальності осіб, винних у їх вчиненні.

Суб'єктом міжнародної кримінальної відповідальності відповідно до Римського Статуту є індивіди, які вчинили міжнародні злочини і не були притягнуті до кримінальної відповідальності на національному рівні. Юрисдикції Міжнародного кримінального суду підлягають особи, які займають найвищі посади в системі органів державної влади та управління (головнокомандуючі, міністри оборони, командуючі арміями). Офіційний статус глави держави, члена парламенту, уряду або обраного представника жодним чином не звільняє особу від переслідування або кримінальної відповідальності. Керівники і військові командири можуть нести відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені особами, які перебувають під їх ефективним командуванням і контролем або ефективною владою та контролем. У відповідності зі ст. 25 Статуту Міжнародного кримінального суду – фізична особа, яка вчинила злочин, що підпадає під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, несе кримінальну відповідальність і покарання у відповідності з цим Статутом [4].

Відповідно до цього Статуту особа підлягає кримінальній відповідальності й покаранню за злочин, що підпадає під юрисдикцію Суду, якщо ця особа: вчиняє такий злочин особисто, спільно з іншою особою або через іншу особу, незалежно від того, чи підлягає ця інша особа кримінальній відповідальності; наказує, підбурює або спонукає до вчинення такого злочину, якщо він фактично вчиняється або здійснюється замах на його вчинення; з метою сприяння вчиненню такого злочину здійснює пособництво, підбурювання чи в будь-який інший спосіб сприяє його вчиненню або замаху на нього, включаючи надання засобів для його вчинення; будь-яким іншим чином сприяє вчиненню або замаху на вчинення такого злочину групою осіб, які діють зі спільною метою.

Крім того, відповідно до ст. 17 Римського статуту, Міжнародний кримінальний суд не може розглядати питання кримінальної відповідальності фізичної особи за вчинення нею злочин, що охоплює юрисдикцію даного Суду, якщо ця фізична особа вже притягнена до кримінальної відповідальності за такий злочин у відповідності з національним законодавством держави.

У контексті визначення насильницького зникнення відповідно до Римського статуту, важливо розглянути три ключові елементи, а саме:

1. Позбавлення волі особи, яке відповідно до Статуту Міжнародного кримінального суду може відбуватися шляхом арешту, затримання або викрадення. Крім того, важливо підкреслити, що для конфігурації такого злочину не має значення, чи було позбавлення когось свободи законним чином чи ні; даний злочин лише «вимагає об'єктивного зв'язку між позбавленням свободи та відмовою надати інформацію» про жертву.

2. Відмова визнати або надати інформацію про місцеперебування або долю особи є вимогою *actus reus* (примітка – *actus reus* зазвичай визначається як злочинне діяння, яке стало результатом добровільного руху тіла. Це описує фізичну активність, яка завдає шкоди іншій людині або майну. Будь-що, від фізичного нападу чи вбивства до знищення суспільної власності, кваліфікувалося б як *actus reus*), яка повинна бути пов'язана з елементом *mens rea* (примітка – у кримінальному праві *mens rea* – це психічний стан скоєного злочину – злочинний намір), який запитує про намір усунути особу від захисту закону протягом тривалого періоду часу.

3. Участь держави або політичної організації в його вчиненні. Додавання недержавного суб'єкта до *actus reus* злочину насильницького зникнення було вперше зроблено в Римському статуті. Це включення «вказує на

те, що насильницькі зникнення становлять основу злочинів проти людства, навіть якщо вони вчиняються особами, які не пов'язані з державою». Більше того, Палата попереднього провадження Міжнародного кримінального суду у рішенні у справі щодо Кені [6] роз'яснила значення слова «організація» у статті 7 Римського статуту, яка є водночас введенням і вимогою *actus reus* у випадку злочину насильницького зникнення. У своєму рішенні Суд використав цільове (теологічне) тлумачення Римського статуту, згідно з яким «організації, не пов'язані з державою, можуть, для цілей Статуту, вважатись такими, які здійснюють політику для вчинення нападу на цивільне населення [6]. Таким чином, термін «політика» в цьому контексті пов'язаний з організаційною спроможністю, якою повинні володіти організації, щоб здійснювати, сприяти або заохочувати напади на цивільне населення з наміром вчинити злочини проти людства. Крім того, у контексті елементу *mens rea* злочину насильницького зникнення важливо підкреслити, що злочинці повинні усвідомлювати, що їхні дії є частиною такого нападу на цивільне населення [7, 185].

Для доведення вчинення такого діяння як насильницьке зникнення, Прокурор МКС повинен довести наявність наступних елементів в діях суб'єкта злочину:

1) злочинець: (i) Заарештував, затримав або викрав одну чи більше осіб;

2) чи (ii) відмовився визнати факт арешту, затримання або викрадення такої особи чи осіб, чи надати інформацію про долю або місцезнаходження зазначеної особи чи осіб;

3) або: (i) такий арешт, затримання чи викрадення супроводжувались або відбулись під час відмови визнати факт позбавлення волі, чи надати інформацію про долю або місцезнаходження такої особи чи осіб, або (ii) така відмова відбулась до чи під час зазначеного позбавлення волі;

4) суб'єкту злочину було відомо, що: (i) такий арешт, затримання чи викрадення супроводжуватиметься (за звичайного перебігу подій) відмовою визнати факт позбавлення волі чи надати інформацію про долю або місцезнаходження такої особи чи осіб, або (ii) така відмова супроводжувалась або відбулась під час позбавлення волі;

5) такий арешт, затримання або викрадення було здійснено за допомогою чи за погодженням, за підтримки чи за згодою держави або політичної організації;

6) така відмова визнати зазначене позбавлення волі чи надати інформацію про долю або місцезнаходження такої особи чи осіб відбулась за допомогою чи за погодженням або за підтримки такої держави чи політичної організації;

7) суб'єкт злочину мав намір позбавити таку особу чи осіб захисту закону на тривалий період;

8) Вчинене діяння є частиною широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення; та

9) суб'єкт злочину знав, що таке діяння було чи мало бути вчинене в межах широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення [5, с. 11].

Варто наголосити, що на цей момент Римський статут є єдиним документом, який включає політичну організацію, до кола суб'єктів злочину насильницького зникнення.

Однак слушно погоджуємось з думкою Касесе А., що читаючи Римський статут і Елементи злочинів МКС, законодавець не дає пояснення, що підпадає під визначення «політична організація». Автор Касесе А. Задає слушне питання «чи належать до таких організацій, наприклад, терористичні групи? Крім того, чи релігійні групи входять до категорії політичних груп, чи вони розглядаються як окремі організації?» [8, 160-162.]

Згідно з Римським статутом існують два відмінні підходи до визначення політичних організацій: підхід «політичних цілей» (“political goals”) і підхід «захисених інтересів» (“protected interest”).

Відповідно до підходу «політичних цілей», організація повинна мати лише «політичну мету», щоб бути політичною організацією. Цей суб'єктивний підхід розглядає лише політичні амбіції організації, не враховуючи, чи спрямоване насильницьке зникнення, яке вона вчиняє, на політичну мету організації. Ця ідея повністю базується на словниковому визначенні політичних організацій як організованої групи людей із «особливою метою та пов'язана з управлінням державними справами». Ціль або мета вважається необхідним елементом для того, щоб суб'єкт міг кваліфікуватися як політична організація [8, 164]. Науковці виділяють декілька складнощів із застосуванням даного підходу: по-перше, мета організації не завжди визначена чітко, що ускладнює оцінку того, чи є в першу чергу політична мета. Крім того, організації можуть мати змішані цілі – наприклад, поєднання економічних і політичних цілей, наприклад мафія з економічними амбіціями – накопичення багатства, або релігійна група з релігійними амбіціями, яка бере на себе «політичні справи». Крім того, ряд держав відкидають таке широке тлумачення «політичних організацій». Це стало очевидним під час підготовки Римського статуту. Сирія, Лівія та Ірак стверджували, що широке тлумачення для політичних організацій загрожує розширенню повноважень субнаціональних утворень у рамках міжнародного права. Зокрема, Сирія стурбована тим, що це положення може використовуватися щодо визвольних рухів проти держави. Держави можуть хвилюватися через права та легітимність, які субнаціональні суб'єкти можуть отримати на міжнародній арені, які зараз мають лише держави [9].

Другим підходом, який використовується для визначення політичних організацій згідно з Римським статутом, є підхід «захисених інтересів» (“protected interest”). Підхід захисених інтересів звужує визначення політичних організацій до квазідержавних організацій з повноваженнями, схожими на державні. Цей підхід створює суб'єкти, які «замінують державу принаймні в деяких її функціях» і не є «будь-якими організаціями з політичними цілями чи амбіціями», що робить його більш обмежувальним, ніж підхід політичних цілей.

Останнє речення статті 7(2)(i) Римського статуту є основою для цього підходу, зазначається, що виконавець злочину повинен мати на меті позбавити особу «від захисту закону».

Позбавлення особи «від захисту закону» впливає з ідеї, що зникла особа втрачає доступ до здійснення правосуддя.

Єдиними політичними організаціями, на які поширюється ця вимога згідно з даного підходу, є державні організації або принаймні організації, які взяли на себе обов'язок надавати доступ до здійснення правосуддя від держави. Науковці стверджують, що такий вид «політичних організацій» за своїми повноваженнями дуже схожі на організації, що замінюють державу. Як логічний наслідок цього усунення від «захисту закону», насильницьке зникнення згідно з Римським статутом означає, що політична організація повинна або відмовити у доступі до власної судової системи, або бути здатною відчувувати особу від контролю уряду та забезпечити, щоб держава не може мобілізувати свої ресурси, щоб повернути людині її доступ до правових засобів держави.

В обох випадках політична організація має бути подібною до держави, чи то через прийняття судових функцій держави, чи через територіальний контроль, який належав би державі.

Можна навести аргумент, що підхід такий підхід «захисту інтересів» краще узгоджується з цілями Міжнародного кримінального суду. Як зазначено в преамбулі Римського статуту, метою інституту є боротьба з безкарністю осіб, які вчинили міжнародні злочини. Відповідно до цієї мети, насильницькі зникнення недержавними

політичними організаціями не призводять автоматично до безкарності, оскільки зазвичай держава (як національний суб'єкт) розслідуватиме злочини, вчинені як викрадення та/або незаконне позбавлення волі людини. Таким чином, виконавці таких злочинів не будуть автоматично залишатися безкарними. Однак, зосередившись на підході «захисту інтересів» означає включати лише дуже потужні політичні організації, подібні до держави/або ті, що замінюють державу, якщо держава не в змозі притягнути до відповідальності злочинців, відповідальних за насильницькі зникнення. Сюди входять лише ті суб'єкти, які автоматично залишаються безкарними на національному рівні, оскільки такий суб'єкт (політична організація) бере на себе функції держави. Це також включає політичні організації, які отримують повноваження, які зазвичай надаються лише державі та її агентам, оскільки вони також залишаються безкарними, стаючи більш схожими на державу/замінуючими державу. Таким чином, одним з аргументів на користь підходу до захисених інтересів є те, що зосередження на захищеному інтересі захисту закону в статті 7(2)(i) підтверджує основну мету МКС, яка полягає у боротьбі з безкарністю.

Слабкість цього підходу, однак, полягає в тому, що «усунення з-під захисту закону» може неналежним чином зафіксувати викрадення або незаконне позбавлення волі недержавними організаціями. Якщо люди насильно затримані і не можуть бути знайдені державними органами, незрозуміло, чи є організація, яка затримує, «політичною організацією», і чи її можна переслідувати за злочини проти людяності у вигляді насильницьких зникнень. Таким чином, підхід «захисених інтересів» використовує більш текстове тлумачення Римського статуту та пояснювальних елементів злочинів до Римського статуту. Усунення з-під захисту закону неминуче означає, що лише державні політичні організації або політичні організації, що замінюють державу, можуть бути включені до злочину насильницького зникнення, оскільки саме вони зазвичай можуть забезпечити доступ до правосуддя або змусити особу бути вилученою з захисту закону [8, 166].

На відміну від Римського статуту, Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень виключає політичні організації з визначення насильницьких зникнень, коли вони діють без державного дозволу, підтримки чи мовчазної згоди. Це можна розглядати як використання підходу захисених інтересів, однак, виключаючи можливість переслідування недержавних політичних організацій, які борються з державою та позбавляють осіб захисту закону. Оскільки Міжнародний кримінальний суд здійснює кримінальне переслідування на основі Римського статуту та Елементів злочинів МКС, різниця в тому, як Римський статут і Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень трактують політичні організації, не має значення для самого Міжнародного кримінального суду.

Однак, оскільки обидва документи зобов'язують або заохочують держави-учасниці кваліфікувати насильницькі зникнення у своїх національних кримінальних кодексах як кримінальну відповідальність, перед національними судами, міжнародними судами з прав людини та міжнародними кримінальними трибуналами виникає дилема, оскільки на цей момент норми міжнародного права щодо насильницьких зникнень наразі є незрозумілими і в деяких моментах навіть суперечливими.

Висновок. Акти насильницького зникнення піддають людям психологічні страждання, навмисно позбавляють їх знати про свою долю та зазвичай призводять до їх таємних тортур і смерті. Насильницькі зникнення здійснюються навмисно, щоб забезпечити безкарність тих, хто їх вчинив, і саме ця безкарність сприяє збільшенню кількості випадків насильницького зникнення. Тому для міжнародного співтовариства надзвичайно важливо забезпечити

ефективне притягнення окремих винних до відповідальності за вчинення актів насильницького зникнення.

Варто зазначити також, що поточна версія криміналізації насильницького зникнення, яка регламентована у Римському статуті – у частині суб'єкту злочину, а саме політичних організацій – досі залишається незрозумілою. Оскільки два різні підходи до політичних організацій – підхід «політичних цілей» та підхід «захищених інтересів» – були прийняті на міжнародному рівні в Римському статуті та в Міжнародній конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень [10], що призвело до певної суперечності в міжнародному звичаєвому праві щодо того, чи можуть політичні організації бути суб'єктом злочину «насильницькі зникнення». Ми погоджуємось з думкою, що додавання до суб'єкту злочину насильницьких зникнень політичні організації, окрім держави, є розширенням норми, що лише зароджується. Однак надзвичайно важливо, щоб це розширення узгоджувалось з іншими міжнародними документами, які

визначають злочин насильницьких зникнень і не викликало колізій та неузгодженостей при імplementації на національних рівнях державами, необхідно забезпечити доступність і передбачуваність міжнародного закону, необхідно вирішити суперечливі визначення насильницького зникнення.

Через те, що жертви насильницького зникнення в усіх випадках залишаються поза захистом закону, вони є особливо вразливі до ризику вчинення щодо них і інших серйозних злочинів, таких як тортури чи страта.

Хоча визначення насильницького зникнення злочину проти людяності в Римському статуті спричиняє значні труднощі для його переслідування, вкрай важливо, щоб конкретна шкода, яку зазнали жертви та їхні родини внаслідок їх зникнення, була належним чином визнана та компенсована, а жертви та їхні родини отримали доступ до повноцінного правосуддя, чи то перед Міжнародним кримінальним судом (МКС) чи іншим відповідним механізмом міжнародної підзвітності.

ЛІТЕРАТУРА

1. United Nations Working Group on Enforced and Involuntary Disappearances (2006). Fact Sheet No 6. URL: <http://www.ohchr.org/english/about/publications/docs/fs6.htm>
2. Federico Andreu-Guzman. Military jurisdiction and international law. Geneva, Switzerland, International Commission of Jurists, 2004. 396 pages. URL: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2004/01/Military-jurisdiction-publication-2004.pdf>
3. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) *Офіційний Вісник України*. 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text>.
4. Rome Statute of the International Criminal Court adopted on 17 July 1998, in force on 1 July 2002, United Nations, Treaty Series, vol. 2187, No. 3854, URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf> Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
5. МКС Елементи злочинів. ICC Elements of Crimes. The Elements of Crimes, the Official Records of the Assembly of States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court, First session, New York, 3-10 September 2002 (United Nations publication, Sales No. E.03.V.2 and corrigendum), part II.B. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Elements-of-Crimes.pdf>
6. Situation in the Republic of Kenya (ICC-01/09) Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorization of an Investigation into the Situation in the Republic of Kenya, para. 92. In para. 93 the Court establishes some conditions for determine an organization]
7. Вєдькал В. А. Юрисдикція Міжнародного Кримінального Суду. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 3. 2021. С. 183–188. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2021/32.pdf
8. Alexander Romboud Wolffenbuttel. Enforced Disappearances: Applicable to Political Organizations? *Virginia Journal of International Law Online*, Vol. 61, p. 160–174
9. United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, 22–23, 85–86, 127–129, U.N. Doc. A/Conf.183/C.1/SR.3 (Nov. 20, 1998).
10. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень ООН. Міжнародний документ від 20.12.2006, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
11. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року (*Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2014, № 13, ст. 230), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text>
12. Постанова Верховної Ради України. Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян». (*Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2015, № 12, ст. 77). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>
13. Звіт Global Rights Compliance. Україна та Міжнародний кримінальний суд Квітень 2021 р. URL: <https://www.asser.nl/media/795006/icc-report-final-ukr-2021.pdf>